

Om S:t Tomas kyrka

Svenska
kyrkan

Vällingby
församling

S:t Tomas kyrka

S:t Tomas kyrka har fått sitt namn efter Jesu tvivlande lärjunge Tomas, som blev en bekännare efter mötet med den uppståndne Jesus.

S:t Tomas kyrka började byggas 1958 och invigdes 1960. Arkitekten Peter Celsing (1920-1974) påbörjade ritningsarbetet 1953. Andra kyrkor ritade av Celsing är Härlanda i Göteborg, Olaus Petri i Stockholm Boliden och Almtuna i Uppsala, samt Nacksta i Sundsvall. Till hans övriga mest kända verk tillhör Kulturhuset, Filmhuset och Riksbanken i Stockholm. Enligt Riksantikvarieämbetets beslut 1990-04-19 är S:t Tomas kyrkobyggnad och kyrkotomt, liksom kyrkans inventarier, skyddade (det vill säga "K-märkta").

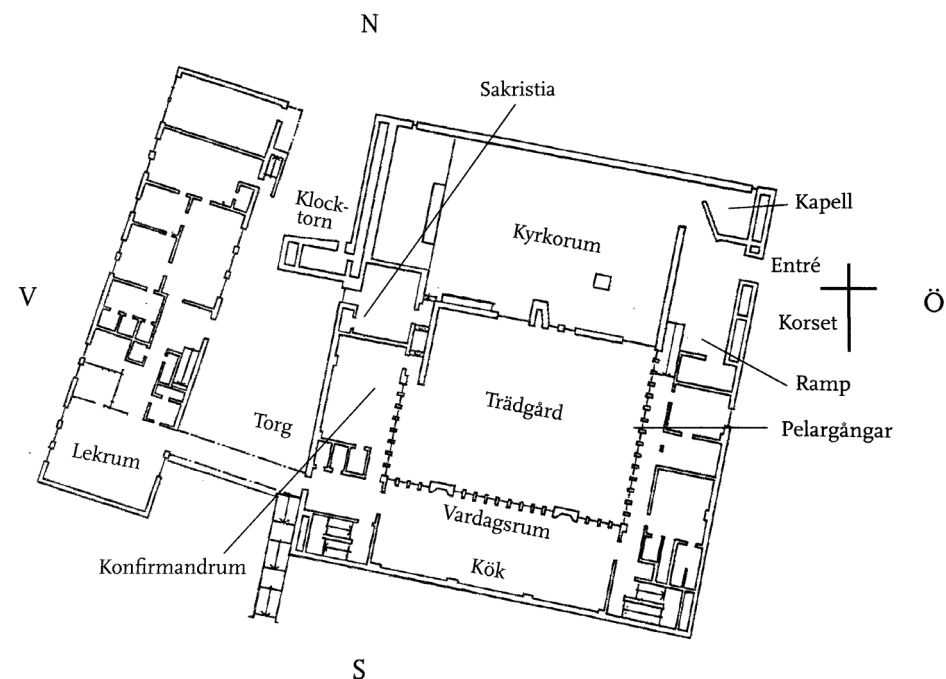
Inredningsarkitekt för kyrkan var Peter Celsings medarbetare Ella Öström. Hon

formade den första kyrkostolen och kyrkbänken, predikstolen, altaret, armaturen, de olikformade golvstenarna i vardagsrum, kyrkorum och sakristia.

Historik

S:t Tomas kyrka ligger väster om Stockholms innerstad, i Vällingby centrum, som invigdes 1954. Huvudansvaret för planeringen av stadsdelen Vällingby hade arkitekten Sven Markelius. Målet var en så kallad ABC-stad, där Arbete, Bostäder och Centrum för kommers och kultur skulle finnas. Vällingby och den nya stadsplanereformen blev uppmärksammade inte bara i Sverige utan också internationellt. 1951 var de första bostäderna färdiga och 1952

Orienteringsplan.

drogs tunnelbanan hit. Redan från början fanns en kyrka med i planerna för den nya centrumanläggningen. En tomt reserverades för Spånga församling, vilket skulle göra det möjligt att bilda en självständig församling av Vällingby i framtiden.

Kyrkorådet uppdrog åt arkitektfirman Backström & Reinius, vilka ritat flera byggnader i centrum, att rita en kyrka med expeditions- och församlingslokaler. De avsåg sig dock uppdraget redan 1952. Den ansvarige för församlingens verksamhet i Vällingby, prästen Lennart Håkanson, föreslog då att arkitekten Peter Celsing skulle tillfrågas istället. Majoriteten av kyrkorådet var positiva till förslaget.

Celsing arbetade under sju år fram den slutgiltiga byggnaden i samarbete med församlingens byggnadskommitté. De liturgiska

och praktiska behoven jämkades samman med arkitektens estetiska förslag. De första spadtagen för S:t Tomas kyrka togs i september år 1958. Murningen utfördes enligt Celsings vilja av murarelever - dels för att hålla kostnaderna nere och dels för att ge en mer oregelbunden och livfull mur.

Anledningen till att kyrkans klocktorn inte byggdes högre var för att Celsing ansåg att konkurrens med de intilliggande höghusen inte var möjlig. Bättre då med något som ser ut att ha kraft att växa, menade han (Ridderstedt 1998).

S:t Tomas kyrka stod klar och invigdes år 1960. Vällingby församling bildades dock först 1974 efter en delning av Spånga församling. 1976 invigdes sedan ett församlingshus som en tillbyggnad intill den ursprungliga kyrkobyggnaden.

Ovan: bilder från september 1958, då S:t Tomas kyrka började byggas. Foto: Lars-Olof Hallkvist.

Ovan till höger: S:t Tomas kyrka sedd från Vällingby torg, våren 2025.

Beskrivning

Omgivningen

S:t Tomas kyrka ligger i västra delen av Vällingby centrum, som alltså är känt för sin speciella 1950-talsarkitektur. Kyrkans östra fasad och huvudingång är orienterad mot det stora torget där entrén till tunnelbanestationen ligger. Norr om kyrkan ligger en öppen plats med busshållplatser. Väster härom ligger ljust putsade bostadshus från 1990-talet. I söder ligger trevåningslängor och höghus med typiska 1950-talsformer. Intill kyrkans östra fasad ligger medborgarhuset Trappan, ritat av Backström & Reinius med sin speciella glasade fasad. Byggnaden höjer sig i avsatser uppför en höjd där Vällingby bibliotek i rött tegel ligger, ritat av samma arkitekter.

Kyrkomiljön

Framför huvudingången till kyrkan bildas en kyrkbacke genom att en lätt svängd granitmur avskärmar mot busstorget. På platsen står ett fem meter högt kors i polerat stål. Marken är belagd med gatsten, mönsterlagd i cirklar på samma sätt som i övriga Vällingby centrum. Arkitekten Erik Glemme står för formgivningen av markbeläggningen liksom lyktstolparna med sina vita glasklot. I väster länkas kyrkobyggnaden samman genom en glasad gång med en kompletterande byggnad för församlingsaktiviteter. Peter Celsing började skissa på denna byggnad 1974, men den slutfördes av arkitekt Per Ahrbom (f 1938) efter Celsings död och uppfördes 1975-1977. Längs den södra fasaden växer en rad beskurna lindar.

Kyrkoanläggningen

Anläggningen har en nästan kvadratisk planform med en kringbyggd gård i centrum.

I norr ligger kyrkorummet med entré i öster och altare i väster. Orienteringen beror på viljan att ha ingången från torget. De övriga tre längorna med sakristia, konfirmandrum och andra församlingsutrymmen är byggda i tre våningar, varav två ovan jord. Klocktornet är byggt mot västfasaden. Kyrkans stomme utgörs av tegel.

Exteriör

Fasaderna präglas helt av sitt mörkbrända Helsingborgstegel. Byggnaden har varken sockel eller avslutande takfot. De koparklädda takfallen syns inte från något vädersträck. Inga hängrännor, stuprör eller andra detaljer stör tegelmurarna, vilka får liv genom skuggverkan av de djupt liggande fogarna. Den östra fasaden innehåller ett fönsterband, ett separat fönster samt

huvudingången till kyrkan. Fönstren har svarta träbågar och dörren i glas och svart smide är något indragen mot murlivet. Mot norr och busstorget öppnar sig endast två smala fönsteröppningar. I väster reser sig klocktornet i tegel med en öppen konstruktion av betong för de tjugo kyrkklockorna, gjutna av Bergholtz i Sigtuna. Kyrkans södra fasad är bara en våning hög, eftersom marknivån är högre här. Fasaden har ett flertal fönster in mot klosterträdgården.

Interiör

Vapenhusets väggar är av likadant tegel som fasadens. Även golvet är av tegel. Taket är av formgjuten betong. Väggarna pryds av två skisser till glasmålningar utförda av konstnären Einar Forseth. En skulptur av smidesjärn står mitt för entrédörren, gjord av Per Erik

Till vänster: S:t Tomas kyrka sedd från Vällingby torg sommaren 2018, samt kyrkans klocktorn.

Nedan till vänster: Innergården en sommardag 2013, samt vid midsommar 2017.

Nedan: Kansli lokalerna på andra våningen och entrén med reception, informationstavla, broschyrställ och Einar Forseths konstverk på väggen.

Willö. Mot kyrkorummet i nordost öppnar sig ett glasparti med svarta järnspröjsar.

Kyrkorummet är orienterat i öst-västlig riktning med korset i väster. Golvet är belagt med kvadratiska keramiska plattor. Utmed den västra väggen ligger ett järngaller för frånluft i golvet. Väggarna består av samma tegel som exteriörens men fogstruket med ett mycket grovt fogbruk. Närmast taket utmed den norra väggen är fogarna likt exteriörens djupt liggande. Där finns också öppningar för tilluft, vilket bildar ett mönster i teglet. Taket har grova omålade betongbjälkar längs och tvärs rummets längdriktning. Ovan dessa, i motsatt riktning, ligger vitmålade betongelement med visst mellanrum, vilket ger en randig effekt.

Den norra väggen har endast ett högt smalt fönster framme i koret. Den södra

väggen har två stora glasade partier uppdelade horisontellt med svarta metallspröjsar. Fönstrets bröstning är i höjd med marknivån på den kringbyggda gården utanför, där äppelträd och rosor växer i gräsmattan. Två mindre fönster sitter mellan de två stora fönsterpartierna. De mindre är nästan helt täckta av träjalusier i rutmönster.

Den bakre östra väggen är fönsterlös. Dopfunten, formgiven av Celsing, står längst bak i rummets södra del, intill de mindre fönstren. Den utgörs av ett stort granitblock hugget till en kub, med en stor skålformad fördjupning, fylld med vatten som porlar från en tapp. Genom djupt huggna rännor diagonalt ut från skålen rinner vattnet ner utmed stenens sidor.

Koret är något smalare än långhuset. Fem trapsteg leder upp till det mycket långa

altaret. Det är uppmurat av tegel och klätt på fram och ovansidan av tjocka keramiska plattor, liknande golvets. Antependiet, utformat av konstnären Alf Munthe (1892-1971) är draperat på järnringar. På korväggen, asymmetriskt i förhållande till altaret, sitter ett snidat krucifix av trä i klara färger av konstnären Bror Hjort (1894-1968). Intill detta sitter ett litet likarmat silverkors, ritat av Peter Celsing. Korväggen har en avsats ovanför krucifixet där där tolv elektrifierade ljus står. Under det smala fönstret i norr står en flygel. På den västra sidan av korset står predikstolen av svart smide och omålat trä.

Fyra ljuskronor av metall och glas hänger i metallställningar från taket. På väggen närmast dopfunten sitter stearinljushållare av smide med cylindrar av glas. Mot denna södra vägg, närmast koret, står orgeln

med 28 stämmor, tillverkad i Grönlunds orgelfabrik i Luleå 1962. I december 2008 invigdes en digital del med 32 stämmor och orgeln är nu ett av de finaste instrumenten i Stockholm.

Vid ingången till kyrkorummet är ett kapell avskilt genom en snedställd tegelmur, vilket bildar ett litet rum med proportionellt mycket takhöjd. Golv väggar och tak är av samma utförande som i kyrkorummet. Ett smalt fönster i en djup nisch i norr ger ljus på altaret av björk med en front indelad av lister till ett rutmönster. En textil utsmyckning hänger på väggen bredvid altaret, gjord av Kerstin Ekengren 1963. Ljushållare av samma slag som i kyrkorummet sitter på väggarna. Kapellet är till för vigslar och enskild andakt.

Sakristian ligger söder om koret. Golv och väggar är av tegel, taket av formgjuten betong. Ett altare av ek står intill fönstret, vilket är placerat i en djup nisch med fönsterluckor av ek, perforerade av hål.

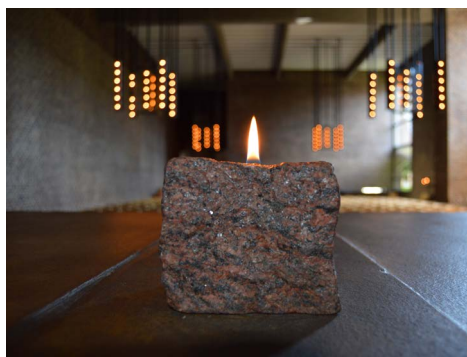
Övriga församlingslokaler

Från vapenhuset leder en korridor till byggnadens församlingsutrymmen. Korridorens ena sida vetter mot den kringbyggda gården. Från tegelgolvet sträcker sig höga, smala fönster i djupa nischer, vars tegelmurar liknar pelare kring en klostergård. På motstående sida leder furudörrar in till olika rum. Utmed gårdens södra sida ligger vardagsrummet - ett församlingsrum kring ett kök med serveringsdisk. Golv och väggar är av tegel, medan taket täcks av en furupanel. Fönstren är av samma slag som de i korridoren. Vardagsrummet går att dela i två rum med varsin öppen spis. Dörrarna är av furu. Väster om gården ligger förutom sakristian ett församlingsrum för konfrimander.

Två trapphus leder upp till den före detta pastorsexpeditionen, som numera är kanslilokaler. Här skiftar golvmaterialen mellan klinker, linoleum och heltäckande textilmattor. Väggarna i trapphus och korridorer är av vitmålat tegel. I arbetsrummen är väggarna fältindelade med lackerade furulister. Dörrarna är av lackad furu och fönstren av omålade ek, upphängda med speciella, centrerade gångjärn. Fönsteromfattningarna är av furu.

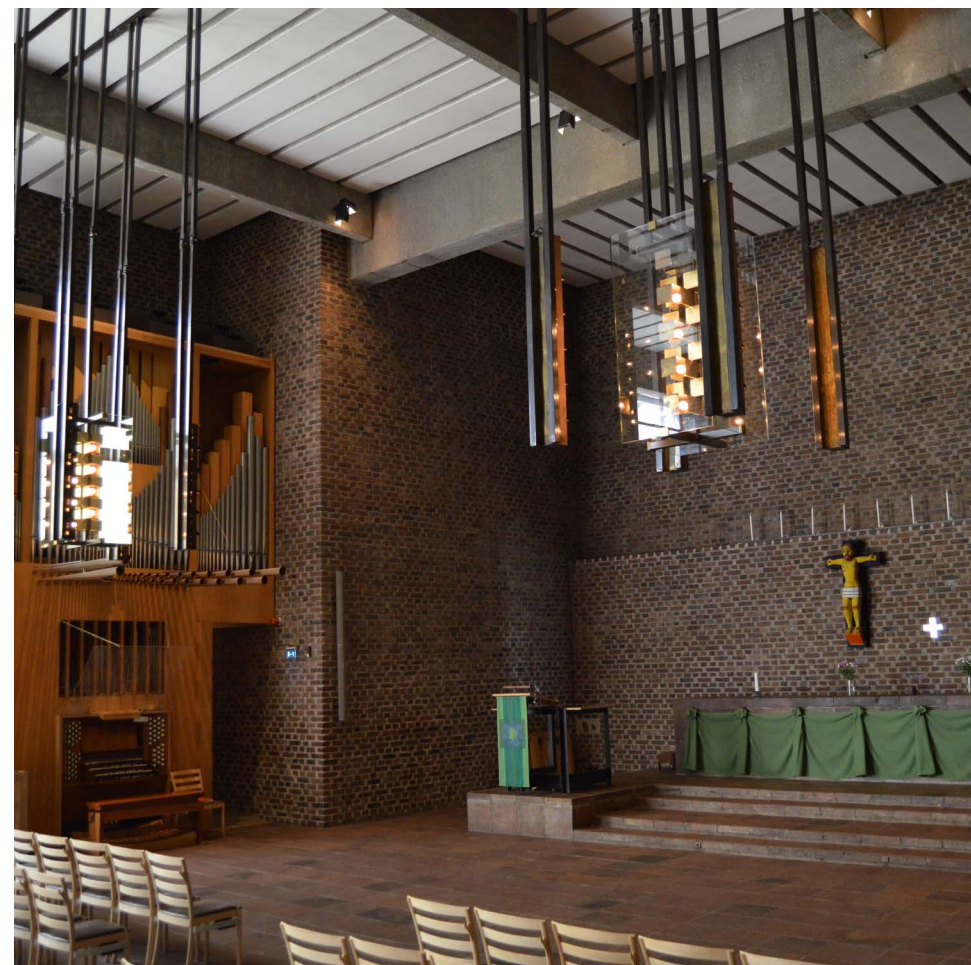
Kulturbeskrivning

S:t Tomas kyrka är en central byggnad i det internationellt kända Vällingby centrum. Kyrkans exteriör har en utpräglad slutenhet med få detaljer och fönstren samlade i band. Fasadmaterialen, det mörkbrända teglet, får liv genom de djupa fogarna och en ojämn murning. Det relativt låga klocktornet och

Ovan: kyrkorummet i S:t Tomas kyrka med tända ljus, under en julkonsert och med den stora dopfunten hugget i granit i förgrunden.

Ovan till höger: kyrkorummet i S:t Tomas kyrka.

stålkorset framför kyrkan är det enda i exteriören som visar byggnadens funktion.

Kyrkorummet, slutet utåt och med allt ljus från innergården, präglas av lugn och enkelhet. De slutna väggarnas mörka tegel står i stark kontrast till de stora fönsteröppningarna i söder. Utsmyckningen i rummet är nästan helt begränsad till det färgstarka krucifixet och den skulpterade dopfunten. Kyrkorummet ger ett rofyllt intryck, med bland annat dopfontens porlande vatten och dess stora vattenyta.

Församlingslokalerna på bottenvåningen präglas, liksom kyrkorummet, av en slutenhet mot omgivningen men vända mot innergården. Karaktäristiskt är väggarnas mörka tegel, detaljer av naturträ och en relativt låg takhöjd där många av taken är av omålade betong. Lokalerna en trappa upp är betydligt ljusare med fler fönster och målade väggar och tak.

En särpräglad kyrka

S:t Tomas är på flera sätt en särpräglad kyrka:

- Kyrkan är uformad av en av 1900- talets mest betydelsefulla svenska arkitekter.
- Anläggningens helhetsverkan genom arkitektens konsekventa formgivning av både fast inredning och inventarier.
- Den konsekventa enkelheten i utformning och materialbehandling.
- Den medvetet begränsade utsmyckningen.
- Kyrkbacken med sitt kors och dess samband med Vällingby centrum.
- Byggnadens slutenhet gentemot omgivningen och öppenhet mot gården.
- S:t Tomas kyrka påverkade det omfattande kyrkobyggandet i Sverige under 1900-talets andra hälft.

Text:

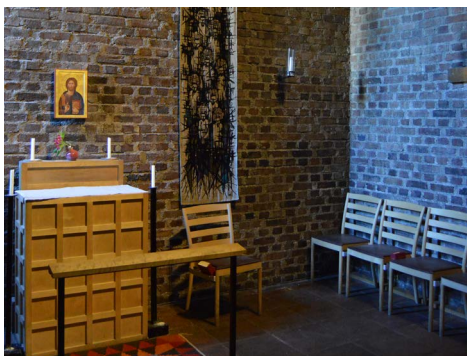
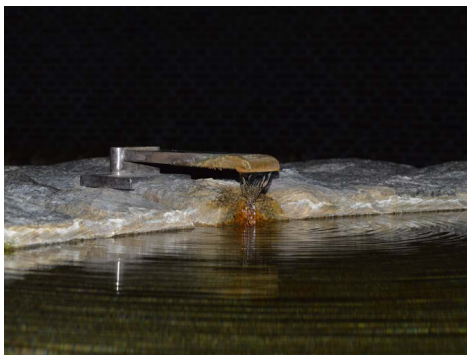
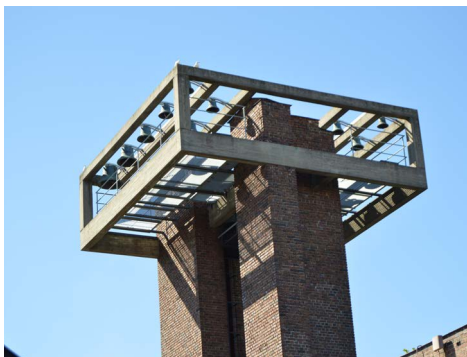
Elisabet Jermsten, Stockholms stift 2008.
Uppdaterad av Philip Jandovsky,
Vällingby församling 2018.

Layout och foto:

Philip Jandovsky, utom då annat anges.

Adress:

S:t Tomas kyrka, Kirunagatan 9-11,
162 68 Vällingby.

Ovan: klocktornet, vattentappen i dopfunten, samt kapellet.

Till höger: Jesus på korset av konstnären Bror Hjort, som sitter på korväggen bakom altaret.

**Svenska
kyrkan**

Vällingby
församling